

TÜRKÇE YAZILARI

Mustafa ÖNER, *Türkçe Yazıları, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, 480s., ISBN:978-605-4117-64-2*

Eyüp BACANLI* - Esmâ UĞUR*

Gazi Türkiyat, Bahar 2013/12: 211-219

Bilimsel olgunluğa erişmiş, onlarca yayına imza atıp pek çok bilim adamı yetiştirmiş hocalarımızın ve meslektaşlarımızın makale ve bildiri türü çalışmalarının derli toplu neşredilmesi ülkemizde güzel bir bilimsel faaliyet olarak yıllardır yapılmaktadır. Bu tür yayınlar sayesinde bilim insanlarının makale ve bildirileri derli toplu olarak araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır. Bu faydalı yayınlardan biri daha 2011 yılında Türkologların hizmetine sunuldu. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Öner'in 2011 yılına kadarki bütün makale ve bildirileri Kesit Yayınları'ndan "Türkçe Yazıları" başlığıyla yayımlandı.

Eserde, Öner'in 31 makale ve bildirisi iki ana konu başlığı altında toplanmış: *Dil Bilgisi* ile *Söz Varlığı ve Sözlük*. Makalelerin 12'si *Dil Bilgisi* bölümünde, 19'u ise *Söz Varlığı ve Sözlük* bölümünde bulunuyor. Kitaptaki bütün makalelerin kaynaklar kısmı, kitabın sonunda toplanmıştır. Bu yazıda, Sayın Öner'in kitabındaki makaleler, kitaptaki sırasıyla tanıtılmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM: *Dil Bilgisi*

"Türkçede İsimden Fiil Yapımı Üzerine Notlar" (ss. 9-24) başlığını taşıyan makalede yazar, tarihî Türk dili yadigârlarındaki ve Türkçe sözlükteki örneklerle dayanarak Türkçede söz yapımının "morfolojik (söz + ek)", "sentaktik (söz + yardımcı söz)" ve "semantik (yeni anlamlı söz + yeni anlamlı söz)" olmak üzere üç türü bulunduğunu belirtmekte ve üçüncüyü konunun kapsamı dışında tutmaktadır. İncelenen iki söz yapımı yöntemi, eklerin ve yardımcı fiillerin tarihî metinlerdeki sıklık ve oranlarını belirten istatistik rakamlarıyla ele alınmaktadır. Yazar, incelemesinin son kısmında isimlerde morfolojik yolla (yani eklerle) fiil yapımının dil tarihi içinde giderek azaldığı ve sentaktik yolla (yardımcı fiil kullanarak) söz yapımının giderek arttığı sonucuna varmaktadır.

---

* Doç. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: ebacanli@etu.edu.tr

* TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: esmauguresma@gmail.com

“Türkçe Söz Diziminde Eklenme Yönündeki Yapılar Üzerine” (ss. 25-30) başlıklı makale, Türkçenin morfolojik ve sentaktik dizilişleri arasındaki temel farkın vurgulanmasıyla başlar. Buna göre morfolojik dizim “asıl öge (kök) + bağlı öge (ek)” şeklinde gerçekleşirken, sentaktik dizim “tamamlayıcı öge → asıl öge (ör. sarı ağaç, ağacın yaprağı, ağacı kesmek)” şeklinde ortaya çıkar. Yazar makalesinin ilk kısmında edatlaşma ve ekleşmeden söz eder. Buna göre Eski Türkçede zarf izi taşıyan yeni bir takım edatlaşmalar görülür. Örneğin, *yir sayu bardıg* “her yere gittin” cümlesinin orijinal anlamı “Yer sayarak gittin”dir. Bu cümlede zarf izi taşıyan *sayu* “her (< sayarak)” sözcüğü edatlaşmış ve orijinal yapıdaki “yardımcı öge → asıl öge” dizilişi “asıl öge ← yardımcı öge” şeklinde yön değişmiştir. Yazar Eski Türkçe örneğinde önce *birle*, *mğaru* gibi edatların oluştuğunu ardından bunların ekleşme sürecine (-IA, -gAru, -rA) girdiğini ele almakta ve çağdaş lehçelerden de benzer gramatikleşme kalıplarına işaret etmektedir.

Makalenin ikinci kısmında fiillerin yardımcı fiil ve oradan da bazılarının ekleşme yönünde gramatikleşmesi ele alınmaktadır. *Kağan bol-* dizilişinde önceleri *bol-* bir asıl unsurken daha sonra ismi fiilleştiren bir yardımcı fiile dönüşmüştür. Benzer bir şekilde “fiil + fiil” dizilişinde önceleri ilk fiil yardımcı, ikinci fiil asıl öge konumundayken, ikinci fiilin bağımlı morfem olan yardımcı fiile dönüşmesiyle nitelemenin yönü değişmiştir: *süle-yü bir-* “asker sevkedivermek”. Zamanla yardımcı fiillerden bazıları zaman eklerine bile dönüşmüştür: Harezmi. *bara turur men* “gidiyorum” ~ Çağ. *tapadur mén* “buluyorum” ~ Kıpçak. *ala-dır-men* “alıyorum”; EAT *alı yorur* > *alıyorur* > Çağdaş Türkçe *alıyor*. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bağımsız sözcükler önce edatlaşmakta veya yardımcı fiile dönüşmekte, ardından da ekleşme süreci başlamaktadır.

“Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi” (ss. 31-38) başlığını taşıyan makalede yazar, Türkçede morfolojik sıranın “asıl unsur + yardımcı unsur (kök+ek+ek)” şeklinde ancak sentaktik sıranın “yardımcı unsur + asıl unsur” şeklinde ilerlediği üzerinde durmaktadır. Sentaktik sıraya göre şekillenen kelime gruplarının iki istisnası olan birleşik fiil ve edat grubunun sentaktik değil morfolojik sıraya bağlı olduğunu belirten Öner, Türk dilindeki çekim edatlarını, isimleri fiillerle ilişkilendirme türlerine göre sınıflandırılmış ve karşılaşmalarda bulunmuştur. “Burada, Türk dilinin bütün lehçe ve şivelerinden yapılan taramalar sonunda *ile* edatının yanı sıra, *birle*, *kodı*, *sarı*, *taşa*, *teg* (benzerlik), *teg/çen* (sınırlandırma) ve *üçün* çekim edatlarının da ekleştiği ve isim hal düzeni içine girdiği” tespitine yer vermiştir. Yazar, “ekleşme olmasa dahi, bunların edatlı (sentaktik) isim çekimi denebilecek bir başlık altında, ekli (morfolojik) isim çekiminin yanı sıra dâhil edilebileceğini” ileri sürmektedir.

“Türkçede Çekim Edatlarının Karşılaştırma ve Sınırlandırma Bağlantıları” (ss. 39-47) başlıklı makalede hem karşılaştırma hem sınırlandırma işleviyle kullanılmış 14 çekim edatı üzerinde durmaktadır. Bunlar çeşitli Türk dil ve lehçelerinde kullanılan

kadar, teg, tekli, teki, teñ, deñli, teği, degin, dağın, kibi, çen, çenli, çalkı ve hetlë edatlarıdır. Öner, karşılaştırma edatlarının zamanla sınırlandırma işlevi kazanmasını şema üzerinde şu örneklerle açıklar: *Kişi at teg bardı* "Adam at gibi gitti", *Kişi atka teg bardı* "Adam ata kadar gitti" (s. 39). Yazar, "çok daha yeni zamanlarda oluşan karşılaştırma işlevli (*kimi, kadar, tekli, denli, çenli, çalkı, hatlı*) edatların bile sınırlandırma işlevine geçişi, böyle bir nöbetleşme kanalının Türk dilinde başından beri var olduğu ihtimalini güçlendirdiğini" ve "dolayısıyla daha eski şekiller olan *teg, teği* gibi edatların, hem karşılaştırma hem sınırlandırma işlevleriyle paralel kullanılmasını, istisnaî ve standart dışı durumlar saymak yerine, dilde karşılaştırma ve sınırlandırma işlevlerinin iç içe duruşuna bağlamanın daha uygun olduğunu" belirtir.

Sayın Öner "Türkçede -llg > -ll Ekli Niteleme Sözlünün Edatlaşması" (ss. 49-59) başlıklı makalesinde niteleme sözlündeki yönün aksi istikamete dönmesi ve gerideki isme yönelmesini ele almaktadır. Yazar bu durumu "söz dizimi (sentaks) yönünden eklenme (morfoloji) yönüne dönüş" olarak ifade eder ve ele alınan -llg > -ll ekinden kalıplaşmış ve "gibi, kadar" anlamı taşıyan *çaklı, deñli, meñizlig, sıyağlı*; sebep ve vasıta anlamı bildiren *arğalı* "ile, sayesinde", *sayalı* "için, ötürü", *sebepli* "için, ötürü"; yer-zaman sınırlandırması bildiren *berili* "beri, itibaren", *deñli* "kadar, dek", *yerli* "kadar" gibi toplam 44 edat üzerinden bu gelişmenin örneklerini vermektedir.

"Türkçede *dan / den* Edatı" (ss. 61-65) başlıklı makalede, etimolojisi Eski Türkçedeki *teg* edatına uzanan *dan/den* edatının Dede Korkut Kitabındaki *sabadanca* "sabaha dek", *öyledence* "öğleye dek" sözcük biçimlerindeki varlığı, Gagauz Türkçesi ve Rumeli ağızlarındaki kullanımı üzerinde durulmakta ve Türkologların açıklamalarına yer verilmektedir.

Yazar, "-mATI Gerundiyumu Hakkında" (ss. 67-75) başlığını taşıyan makalesine, Türkçede gerundiyumların basit (ör. *-p, -u/-ü, vb.*) ve birleşik görünümlü (ör. *-dikta, -maksızın, vb.*) yapıları olduğunu vurgulayarak başlamaktadır. Ardından Türkoloji literatüründe ekin etimolojisiyle ilgili tartışmalara yer veren Öner, kendi varsayımını şöyle ortaya koyar: "*-matı/-meti* gerundiyumu, bizce, daha önceki bir ic içe birleşik cümle yapısına dayanmaktadır. Aslında, faili teklilik 3. şahıs olan yardımcı cümleden gelişen bu zarf kuruluşu, Göktürk abidelerindeki örneklerde, *-ma* 'olumsuzluk eki' + *-tı* 'görülen geçmiş zaman eki' kalıplaşmasından sonraki safhada, *-matı/-meti* gerundiyumunu meydana getirmiş olmalıdır" (s. 71). Öner bu iddiasını Türkçede 3. şahıs çekimli cümlelerin (*şıpsevdi, külbastı, vb.*) kalıplaşması ve *-miş* ekine *-casma/-cesine* genişlemiş eşitlik ekinin eklenmesiyle (ör. *gelmeyecekmişcesine*) açıklar. Yüklem eki olan *-mXş* ile eşitlik eki olan *-CAsInA*'nın birleşmesiyle *-mXşCAsInA* zarf fiil eki ortaya çıkmıştır. Öner, bu durumun "Türkçede cümlelerin bir var olma bilgisinin, nihai olarak isim olduğunu gösterdiğini" belirtir (s. 72).

"Türkçede -prAK Zarf-Fiili" (ss. 77-80) başlıklı makalede önce Türkçede karşılaştırma ve üstünlük sıfatı türeten *-rAk* ekinin etimolojisiyle ilgili görüşlere ve

çeşitli lehçelerdeki kullanımlarına örnekler verilmektedir. Ardından bu ekin *-U* ve *-p* zarf fiil eklerinde de bir takım karşılaştırma anlamlarıyla kullanıldığı ve zamanla Batı Türkçesinde *-U* zarf fiil ekinin *-U-rAk* şekline, Özbekçe ve Tatarca gibi lehçelerde ise *-prAk* biçimini alarak zarflarda karşılaştırma anlamı belirttiğini ifade eder. Krş. Özbek. *tartinib* “çekinip” ve *tartinibrok* “biraz çekinip”; Tatar. *yaratıp* “severek” ve *yaratıprak* “daha fazla severek”.

Yazarın sonraki iki yazısı “Tatarca Kısa Dil Bilgisi” (ss. 81-165) ve “Başkurtça Kısa Dil Bilgisi” (ss. 167-230) başlıklarını taşır. Sayın Öner, bu çalışmalarında sırasıyla bu dillere adını veren halkların tarihleri ve kullandıkları alfabeler hakkında bilgi verdikten sonra kısa ama açıklayıcı dil bilgilerini yazmıştır. Dil bilgisi yazılarında Tatarca ve Başkurtçanın fonetik, morfolojik ve sentaktik özelliklerini ele almıştır. Tatarca kısmının sonunda selamlama, kutlama gibi günlük konuşma metinleri ve edebi metinlerle de sunulmuştur.

“Kırım-Tatar Türkçesinde Sıfır Morfem” (ss. 231-235) başlıklı yazıda Kırım Tatarcasındaki “bir gramer anlamı taşımakla birlikte, bir göstericisi bulunmayan dil biçimleri” olan *sıfır morfem*’ler ele alınmıştır. Sayın Öner, isim çekimindeki sıfır morfemlere örnek olarak yalın halde (*redaktorØ yavaş yerinden turdı*), sıfatlarda (*onıñ ösükØ sarıØ kaşları*), zarflarda (*yüzükoyunØ yattım*), seslenme (vocative) halinde (*Emşire!Ø*), belirsiz nesne halinde (*men bir şeyØ aytıkanda*), belirsiz ilgi halinde (*karıncaØ kadar*), ilgi öbeğinde (*bizim ZemineØ*), unvan (titulative) öbeğinde (*TurgunbayØ aka*), tekrar öbeğinde (*sık sıkØ urıp başladı*) sıfır morfem olduğu ifade edilmektedir. Fiil çekiminde ise sıfır morfemler olarak isim cümlesinde geniş zaman (*olar siyahØ ve pek uzunlarØ*), 2. tekil şahıs emir ekinde (*ketmeØ*), 3. kişi belirticisinde (*er kes aşağı tikildiØ*) gibi örnekler verilir. Sayın Öner, “Kırım-Tatar Türkçesi için gösterilen bu sıfır morfemli dil bilgisi anlam ve işlevlerinin diğer Türk yazı dilleri için de genelleştirilebileceğini öne sürebiliriz” der. Biz bu makaledeki yalın hal, belirsiz nesne hali, 2. tekil şahıs emir eki ve fiil çekiminde 3. şahıs ekleri gibi sıfır morfemlerin varlığını kabul etmekle birlikte diğerlerine ihtiyatla bakıyoruz. Bazı dünya dillerinde sıfat veya zarfları gösteren genelleşmiş özel ekler olabilir ama Türk dillerinde sözcük türünün geneline yayılmış bu tür ekler olmadığı için aşikâr bir sıfat ve zarf ekinin olmadığı bütün sözcüklerde sıfır morfem bulunduğu varsayımına kuşkuyla yaklaşıyoruz. Bazı örnekleri de sıfır morfem yerine eksiltiyle (ellipsis) açıklamak mümkündür. Örneğin ilgi öbeğinde *bizim Zemine+miz* anlamındaki *bizim Zemine* biçimini, *olar siyah ve pek uzunlar* cümlesinde ek fiilin düşürülmüş olması gibi örneklerde sıfır ek yerine, envanterde var olan bir morfemin kullanılmamasından söz etmek gerektiği kanısındayız.

Sayın Öner, “Kuzey Batı Türkçesinde -nI Ekli Zaman Zarfları” (ss. 237-244) başlıklı makalesinde Eski Türk yadigarlarında görülmeyen ama Kuzey Batı Türkçesi adı verilen Tatarca, Başkurtça, Karayca ve Karaçay-Balkarcada kullanılan -nI ekli

zaman zarfların kaynağını çeşitli örnekler temelinde ele alır. Yazarın vardığı sonuçlar şunlardır:

“Zaman zarflarında görülen bu -nI eki, nesne haliyle birleştirilmiş ve bu gelişmenin Slav dilleriyle olan ilişkilere dayandığı görüşü öne sürülmüştür. Adı geçen Kuzey Batı Türkçesindeki -nI ekli zaman zarflarının Genel Türkçedeki tam karşılıkları arkaik -n instrumental eki veya sentaktik *birle* ekleşmesi ile görülmektedir. Bu dil alanında en yakın komşu olan Çuvaşçada datif-akkuzatif halleri, tek bir morfeme dayanır, bu isim hali -na/-ne şekli de olan bir ektir ve bu şekilden kalıplaşan Çuvaşça zaman zarfları vardır. Kuzey Batı Türkçesinin ortak dil alanında bulunduğu Fin dillerinde -ne komitatif veya -na/-ne essive hal ekleriyle kalıplaşmış yer ve zaman zarfları vardır. Kuzey Batı Türkçesinde örnekleri görülen -nI ekli zaman zarfları, eski dil anıtlarında bulunmayan şekillerdir. Dolayısıyla bu -nI ekli zaman zarfları aynı dil ortamının paylaşıldığı Çuvaşça ile Fin dillerinin analogik etkisinde gelişmiş yeni şekiller olmalıdır. Analoji ağır bastığı için akkuzatif -nI ekinin zarlaşmasından söz etmek şu durumda pek uygun görünmemektedir.” (s. 243-244).

II. BÖLÜM: Söz Varlığı ve Sözlük

Sayın Öner “Yarlık Sözü Hakkında” (ss. 245-251) başlıklı makalesinde *yarlıka-* (< *yarlıg-ka-*) fiilinin kökenini oluşturan *yarlık* sözcüğü üzerinde durur. Öner, “*yarlıg* ve *yarlıka-* sözcüklerinin kökeninde yine fiilden yapılmış bir ad olan *yarı* ‘yardım’ sözcüğünün bulunuyor olması gerektiğini ancak *yarı-lıg* ve *yarı-lık* etimolojisindeki en büyük eksikliğin *yarı* ‘yardım’ biçiminin Karahanlıca metinlerden önce karşımıza çıkmayıp olduğunu” belirtir.

Yazar, “Türkçede *yardım* Sözü – Köken Bilgisi ve Kavram Alanları” (ss. 253-258) başlıklı makalesinde *yardım* sözcüğünü dünya dillerindeki türdeşlerinin etimolojisiyle yani evrensel anlam olaylarından hareketle açıklar. Buna göre İng. *half* ve Alm. *halb* “yarım” sözlerinin etimolojik kökenleri için Hint-Avrupa dillerindeki Ger. *halb*, Gotça *halbs*, Proto Ger. *halbas, Eski İng. *healf*, verilmektedir. Dolayısıyla Türkçe *yardım* sözcüğü de başlangıçta “yarım, yarı” anlamına gelen *yarı* sözcüğüne -*dam* yapım ekinin eklenmesiyle ortaya çıkmış olmalıdır.

“Barış-/Barış Sözü Hakkında” (ss. 259-264) başlıklı makalede *barışmak* ve *barış* sözcüklerinin “karşılıklı gidip gelmek” > “uymak, uyuşmak, anlaşmak” > “barışmak” şeklinde ortaya çıkan semantik ilerlemenin sonucunda bugünkü anlamlarını kazanmış kelimeler oldukları değerlendirilmektedir.

“Orhun Yazıtlarındaki *içik-* Üzerine” (ss. 265-268) başlıklı makalede *iç* “iç” isminden, “olmak” anlamı taşıyan -*k* isimden fiil yapım ekiyle elde edilmiş bir kelime olan *içik-* “kendi özgürlüğünü düşmana vererek teslim olmak, otoriteye boyun eğmek” fiilinin Orhun abidelerindeki kullanımı ve anlamı ele alınmaktadır.

“Or ~ Tor ~ Çor Sözlere Hakkında” (ss. 269-272) başlıklı makalede Türk yazı dili boyunca, “çok önceden dallanmış (*diferansiyelleşmiş*)” şekilleri görülen ve semantik olarak “yükseklik” kavramıyla ilişkili olan *or ~ tor ~ çor* şekillerinin etimolojik yapıları ve Türkçedeki kullanımları üzerinde durulmaktadır.

“Türkçede Soru ve Belirsizlik” (ss. 273-282) başlığını taşıyan makalede belirsizlik zamirlerinin Türkoloji literatüründe genellikle soru zamirlerinden elde edilen biçimlerinin dikkate alındığını, ancak belirsizliğin Türkçede hem soru hem de çokluk kavramlarından beslendiği belirtilerek konu çeşitli Türk dil ve lehçelerinden örneklerle açıklanmaktadır.

“Orta Türkçe Söz Varlığı Denemesi” (ss. 283-299) başlıklı makalede Dede Korkut Kitabındaki 352 fiille sınırlı söz varlığı, Çağdaş Türk Lehçeleri ile karşılaştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda “üç lehçe arasında yoklanan 352 tane Dede Korkut fiilinin sadece yüzde 15 kadarının tamamen farklı söz varlığına dayandığını belirlendiğini” ifade eden yazar İstanbul, Kazan ve Taşkent gibi birbirinden uzak merkezlerde Dede Korkut fiillerinde %85 oranında ortaklık ve denklik ilişkisi bulunduğunu, Tatarca ve Özbekçe arasındaki ayrılığın ise yüzde 2-3 oranında kaldığını belirtir.

Yazar, “Kâşgarlı Mahmud ve Panteleymon Krestoviç Juze (Al-Jawzi Bandali Saliba)” (ss. 301-308) başlığını taşıyan makalesinde önce Arap asıllı Sovyet Arabistlerinden biri olan Panteleymon Krestoviç Juze’un hayatı ve eserleri hakkında bilgi verir. Ardından bu Sovyet bilgininin Kaşgarlı Mahmud ve eseri hakkındaki ilginç görüşlerini dikkatlere sunar. Panteleymon K. Juze, DLT’de geçen bazı cümlelerden hareketle Kaşgarlı Mahmud’un o dönemde Arap olmayan Müslümanların Arap mağrurluğuna karşı reaksiyoner tutumunu ifade eden *Şuubiye* fırkasına bağlı olduğunu iddia etmiş ve Türkler açısından Divanü Lugati’-t-Türk adlı eserin önemine değinmiştir.

Sayın Öner “Bugünkü Kıpçak Türkçesi Ortak Söz Varlığı Denemesi (Seyfi Sarayî’nin Fiilleri Üzerine)” (ss. 309-340) başlıklı makalede günümüzden yaklaşık 700 yıl önce (1319) yazılan Seyfi Sarayî’nin *Gülistan Tercümesi*’nde kullanılan 389 fiilinin günümüz Kıpçak lehçelerinden Tatarca, Başkurtça ve Karaçay-Balkarcadaki denkliklerini, tablo içinde Türkiye Türkçesi ve Rusça karşılıklarını da sunarak araştırmaktadır. Ses ve anlam bakımından “aynılık” ilişkisi 46 fiilde (%12) görülmektedir. “Değişken ses denkliği” kapsamında çok basit ses farklarıyla birbirinden ayrılan fiillerin sayısı 112’dir ve oransal karşılığı %29’dur. “Tek ses farklı denklik” kapsamında 132 fiilin (%34) bugünkü Kıpçak Türkçesinde ortak olduğu tespit edilmektedir. “Kökeni aynı olan denklik” kapsamında 25 fiil (%6) sıralanmaktadır. “Eş anlamlılık denkliği” kapsamında 74 fiilin (%19) ses ve şekil olarak birbirinden farklı fakat eş anlamlı fiillere dayandığı tespit edilmiştir. “Tamamen farklı fiiller” kısmında ise yukarıdaki denkliklerden sonra tamamen farklı fiilin kalmadığı belirtilmektedir. Yani 700 yıl önce yazılan *Gülistan Tercümesi*’ndeki fiillerin çağdaş Kıpçak lehçelerindeki ses ve anlam denkliği %81 iken eş anlamlılık

ilişkisi de %19 çıkmaktadır. Bu karşılaştırma “bugünkü Kıpçak Türkçesinin dil bütünlüğünü” yansıtmaktadır.

“K. K. Yudahin Sözlüğüne Göre Kırgızca Söz Varlığı” (ss. 341-350) başlıklı makalede Kırgızcada söz varlığının Türkçe ve yabancı tabakaları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Yudahin’in sözlüğündeki sözcüklerin özellikleri sıralanmaktadır. Buna göre Yudahin’in sözlüğündeki 22.644 maddenin %84,3’ü Türkçe tabakaya mensuptur. Bunların sözcük türlerine göre rakamsal ve oransal karşılığı şöyledir: 10.933’ü (%48,2) isim, 7.972’si (%35,2) fiil, 165’i (%0,7) edat, 93’ü (%0,4) ise zamirdir. Arapça alıntılar 994 (%4,3), Farsça alıntılar 943 (%4,1), Rusça alıntılar 1508 (%6,6), Çince alıntılar 19 (%0,0), Moğolca alıntılar 15 (%0,0).

“Başkurtça Söz Varlığı Üzerine Notlar” (ss. 351-360) başlıklı makalede *Başkort Tələneñ Hüzlögə* adlı sözlükteki söz varlığı önce Türk dil tabakasına ait sözcükler ve fonetik özellikleri hakkında bilgi verilmekte, ardından alıntı tabakayı oluşturan sözcüklerin nicelik değerleri alındıkları dillere göre değerlendirilmektedir. Buna göre Başkurtçada Arapça alıntı 2.577 (%6,9), Farsça alıntı 543 (%1,4), Rusça alıntı 7.038 (%18,9) sayı ve oranlarına karşılık gelir. Sayısı tam bilinmemekle birlikte Moğolcadan geçen 16 kelime hakkında bilgi verilir. Sayın Öner, ayrıca Başkurt yazı dilinin Tatarcadan ayrıldığı yönlerine işaret eder.

Sayın Öner, “Sibirya Tatarcası Söz Varlığı Üzerine Notlar” (ss. 361-365) başlığını taşıyan makalede Sibirya Tatarcasının ünlü uzmanı Prof. Dr. Dilara Garifovna Tumaşeva’nın otuz yıl boyunca derlediği ve yayımladığı dil malzemesi temelinde Sibirya Tatarcasındaki bazı sözcüklerin etimolojisini ve anlamlarını Eski Türkçe ve Oğuzcayla karşılaştırmalı olarak ele almıştır.

“Karay Türkçesinde Eski Unsurlar” (ss. 367-371) başlıklı makalede Karay Türkçesindeki *yer-suv* “vatan, anayurt”, *boy* “yalnız, tek, müstakil”, *tiril-* “yaşamak”, *astrı* “çok, pek çok”, *biyan-* “sevinmek”, *kerti* “gerçek”, *kol-* “istemek”, *sortun* “sonra”, *türk* “tez, çabuk”, *tabu* “teşekkür, minnet” sözcüklerinin anlamları, diğer Türk dil ve lehçelerindeki denklikleri hakkında bilgi verilmektedir.

“Tatar, Başkurt ve Kazak Sözlükleri” (ss. 373-389) başlığını taşıyan makalede başlıktaki her bir Türk dilinin pek çok sözlüğü hakkında bilgiler verilmektedir. Tatarcanın 11 elyazması, 3 açıklamalı sözlüğü, 13 Tatarca-Rusça, 15 Rusça-Tatarca, 9 ağız, 5 deyim, 11 terim, 7 yazım, 2 özel ve 6 diğer sözlükleri tanıtılmaktadır. Başkurtçanın 2 açıklamalı, 2 Başkurtça-Rusça, 5 Rusça-Başkurtça, 7 yazım, 11 terim, 4 ağız, 2 diğer ve 3 özel sözlüğü tanıtılmaktadır. Kazakçanın 2 açıklamalı, 4 Rusça-Kazakça, 6 Kazakça-Rusça, 2 ağız, 6 terim, 2 deyim, 6 özel ve 6 diğer sözlüğü tanıtılmaktadır. Sayın Öner, bu sözlüklerden önemli olanlarını genişçe anlatmıştır.

“Türkçe-Rusça İlişkilerine 1552 Dönüm Noktasından Bir Bakış” (ss. 391-400) başlığını taşıyan makale Avrupa Rusyası’nın kısa tarihiyle başlıyor. O bölgede egemenlik kuran Hazarların dilinin Rusçayı ne ölçüde etkilediği çok net değildir.

Rusçadaki Türkçe unsurlar meselesi 9. yüzyıla kadar gitmektedir. Elizaveta N. Şipşova'nın tespitlerine göre Türkçeden Rusçaya 1507 sözcük geçmiştir. Günay Karaağaç Rusçada 508 Türkçe kelimenin bulunduğunu tespit etmiştir. 1552'de Kazan'ın düşmesiyle birlikte Türkçeden Rusçaya doğru olan dil ilişkilerinin yönü tersine dönmüş ve Rusça zamanla Türkçeyi kuşatmıştır. Sayın Öner yazısının kalan kısmında büyük Tatar şairi Abdullah Tukay'ın şiirlerindeki Rusça unsurlar hakkında bilgi vermektedir. Buna göre Tukay'ın kullandığı 3500 civarındaki söz varlığının 126'sı yani %3-4 kadarını Rusçadan alınmıştır. Öte yandan Sovyet Tatar şairi Hesên Tufan'ın şiirlerinde Rusça sözcük oranı % 14-15'e yükselmektedir. Yazar, Rusçadaki Türkçe ve Abdullah Tukay'ın şiirlerindeki Rusça bazı kelimeleri örnek olarak vermektedir.

“Tatarca-Rusça İlişkilerinde Geri Dönen Alıntılar” (ss. 401-405) başlığını taşıyan makalede önce Tatarcadan Rusçaya geçmiş fakat daha sonra Rusçadan tekrar geri alınmış bazı kelimeler üzerinde durmaktadır. Makalede ele alınan kelimeler şunlardır: *bergamot* “bey armudu” (< Türk.-Tatar. *beg armuti*), *karandaş* “kurşun kalem” (< Türk.-Tatar. *kara+taş*), *kazna* “hazine, devlet kasası” (< Türk.-Tatar. *hazine*), *kiosk* “dükkan, büfe” (< Türk.-Tatar. *köşk*), *saray* “ambar, odunluk, depo” (< Türk.-Tatar. *saray*), *stakan* “bardak” (< Türk.-Tatar. *tustugan*), *mayak* “sembol, kararlaştırılmış bir işaret” (< Türk.-Tatar. *baydak ~ bayrak*), *tamojnya* “gümrük” (< Türk.-Tatar. *tamga*), *tovar* “mal” (Türk.-Tatar. *tavar*).

“Türkçede Rumca ve Yunanca Alıntılar Üzerine” (ss. 407-413) başlıklı makalede yazar önce Yunan ve Rum kelimelerinin kökeni, Rum adının etnonim ve toponim olarak kullanımı, Türk-Rum ve Yunan dil ilişkileri üzerinde durmaktadır. Bunların yanı sıra yazar, standart Türkiye Türkçesinde yer alan denizcilik terimleri, bitki adları ve deniz canlıları gibi terimlere ve tıptan felsefeye kadar birçok bilim dalında kullanılan Rumca ve Yunanca kökenli terimlere yer vermektedir.

“Finedeki Türkçe Alıntılar” (ss. 415-425) başlıklı makalede “Suomen kielen etymologinen sanakirja” başlıklı Fince etimolojik sözlüğünde “Türk dillerinden” geçtiği belirtilen 118 sözcük hakkında bilgi verilir. Buna göre Finceye Çuvaşçadan 39, Türkçe/Osmanlıcadan 28, Tatarcadan 26, Başkurtça, Kırgızca ve Yakutçadan 5'er, Uygurca ve Çağataycadan 4'er, Kazakça ve Türkmenceden de 1'er sözcük geçmiştir. Sayın Öner adı geçen sözlükte bulunan ve Rusça yoluyla geçen bazı Türkçe sözcükleri sıraladıktan sonra bu sözlükte Türkçe kökenleri belirtilmemiş ama Rusça yoluyla geçmiş 56 kelimenin de listesini vermektedir.

“Fin Destanı Kalevala'daki Türkçe Alıntılar Üzerine” (ss. 427-434) başlıklı son makalede Finlilerin meşhur destanı Kalevala'da geçen bazı sözcüklerin Türkçe kökenleri tartışılmaktadır. Bunlar şu sözcüklerdir: *humala* (< ET *kumlak*) “sarhoşluk”, *kalja* (Tü. *kalya*) “evde yapılan ve az alkollü bir bira”, *kasakka* (< Tü. *kazak*) “serbest adam”, *kauhtana* (< Tü. *kaftan*) “kaftan”, *kurikka* (Rus. *kurik* < Tü. *kürek*) “kürek”, *kusakka* (< Tü. *kuşak*) “kuşak”, *piika* (< Tü. *bike* “prens”) “hizmetçi”, *siima* (< Rus.

sima < Tü. *sim* “tel”) “kırbaç”, *toveri* (Rus. *tovarişç* “yoldaş < davarcı” < Tü. *tavar* “mal”) “yoldaş”.

Sayın Öner’in yukarıda özetlerini sunduğumuz “Türkçe Yazıları” isimli kitabındaki makalelerin kaynakçası makalelerden süzölmüş ve derli toplu olarak kitabın sonunda verilmiştir (ss. 435-459). Ayrıca makalelerdeki eklerin, terimlerin, akımların, yazar, dil, lehçe, yer, kavim ve soy adlarının dizini de kitabın en sonunda sunulmuştur (ss. 461-480).

Sayın Öner’i kitabından dolayı kutluyor ve nitelikli yayınlarının artarak sürmesini diliyoruz.